

Методично-бібліографічні матеріали на допомогу у проведенні Стусівських читань у ЗНЗ м. Вінниці



(за матеріалами видання «Життя, покладене на вітвар України: До 70-річчя від дня народження Василя Семеновича Стуса – поета, правозахисника, людини (1938-1985)» / Уклад. А.Якуценко, О.Ніколаєць, М.Ревенко; Вступ. ст. Д.Стуса; Ред. М.Спиця; Упр. культури і туризму Вінницької облдержадміністрації, Вінницька ОУНБ ім. К.А.Тімірязєва. – Вінниця, 2007. – 64 с. – (Наші видатні земляки))

КОРОТКІ БІОГРАФІЧНІ ВІДОМОСТІ*

6.01.1938 - у сім'ї Семена Дем'яновича та Їлини Яківни Стусів народилася четверта дитина - Василь.

1940 - з села Рахнівки Вінницької обл. родина поета переїздить до м. Сталіно (сучасний Донецьк), де батьки отримують роботу на одному з хімічних заводів.

1944-1954 - навчання в середній школі № 75 м. Сталіно.

1954-1959 - навчання у Сталінському педагогічному інституті із спеціальності «Українська мова та література».

15.8.-15.10.1959 - вчителював у Таужнянській середній школі Гайворонського району Кіровоградської області.

11.1959-11.1961 - служба у лавах радянської армії.

7.12.1961-16.01.1963 - вчитель української мови та літератури у середній школі №23 м. Горлівки Донецької обл.

15-23.03.1963 - підземний плитовий шахти «Октябрьская» м. Донецька.

26.03.-26.10.1963 - літературний редактор газети «Социалистический Донбасс» м. Донецька.

Від 1.11.1963 - аспірант Інституту літератури АН УРСР ім. Т.Г.Шевченка зі спеціальності «Теорія літератури». Переїзд до Києва.

4.09.1965 - виступ протесту в київському кінотеатрі «Україна» з приводу репресій проти української інтелігенції.

20.09.1965 - відрахований з аспірантури за «систематичне порушення норм поведінки аспірантів та співробітників наукового закладу», тобто за виступ у кінотеатрі «Україна».

28.9. - 23.11.1965 - робота в будівельній бригаді, а згодом кочегаром в Українському науково-дослідному інституті садівництва у Феофанії під Києвом.

10.12.1965 - одруження з Валентиною Попелюх.

14.01-1.06.1966 - спершу молодший, невдовзі - старший науковий співробітник Центрального державного історичного архіву УРСР. «Звільнений за власним бажанням - за безсовісними, здається, наполяганнями тов. Зубкова з Інституту літератури» (Автобіографія В.Стуса від 23.07.1966 р.).

Від 17.09.1966 - до арешту - старший інженер відділу технічної інформації проектно-конструкторського бюро Міністерства промисловості будівельних матеріалів Києва, а потому - старший інженер проектно-технологічного об'єднання.

12.01.1972 - перший арешт поета.

7.09.1972 - суд, згідно з вироком якого Василя Стуса засуджено до 5-ти років ув'язнення та 3-х років заслання.

1972-01.1977 - відбувтя покарання в таборах у Мордовії.

11.1975-02.1976 - перебування у спеціалізованій ленінградській лікарні з приводу операції на шлунку.

Від 5.03.1977 - заслання в селищі ім. Матросова Тенькінського району Магаданської області; робота «учнем проходчика гірської підземної ділянки» та машиністом скрепера на рудні ім. Матросова об'єднання «Северовостокзолото».

1978 - поета прийнято до PEN-клубу.

Серпень 1979 - повернення до Києва.

Початок жовтня 1979 - вступ до Української Гельсінської групи.

7.10.1979 - за Стусом встановлено адміністративний нагляд.

22.10.1979-11.01.1980 - робота формувальником II-го розряду ливарного цеху на заводі ім. Паризької комуни.

Від 1.02.1980 - до арешту - робота в цеху № 5 українського промислового об'єднання «Укрвзуттєпром» фабрики взуття «Спорт» намажчиком зтяжної кромки на конвеєрі.

14.05.1980 - другий арешт.

Кінець вересня 1980 - суд, на якому поета було засуджено до десятирічного ув'язнення та п'яти років заслання.

Від 11.1980 - відбуття покарання в таборі особливого режиму ВС-389/36 с. Кучино Чусовського району Пермської області.

Весна 1981 - останнє побачення з рідними.

1982 - рік камери-одиначки.

Ніч з 3 на 4.09.1985 - смерть Василя Стуса в карцері табору ВС-389/36.

17-19.11.1989 - перевезення на київську землю праху Василя Стуса, Юрія Литвина та Олекси Тихого.

(Дмитро Стус)

***Передрук: Стус В. Твори. Т. 6 (додат.), Кн. 1. – С. 6-7.**

ЧИТАЙМО ВІРШІ СТУСА ВАСИЛЯ

Читаймо вірші Стуса Василя — з-за ґрат казенних зблиски лазурові, з довічного тернового гілля круті, терпкі, запеклі грона крові. В рядках, живих і спраглих, як рілля, його душа — незгойна та нетлінна. У них лівіше серця — Україна. Читаймо вірші Стуса Василя!

Читаймо вірші Стуса Василя — той хрест важкий, ту совість незбориму, і наскрізь нас пониже звідтіля жагуча правда, з вічністю у риму. Згадаємо тоді, що ми не тля, не послухи яремної потали. Ми їх, як слід, іще не прочитали. Читаймо вірші Стуса Василя!

Читаймо вірші Стуса Василя — що понад чорну безвість, понад скверну ячать останнім криком журавля: «Народе мій, до тебе я ще верну...»

Поверне він, повернеться здаля у добрий час, на світлу переміну. І ми із ним вертаймось в Україну. Читаймо вірші Стуса Василя!

А. Бортняк

ВАСИЛЬ СТУС В ЖИТТІ, ТВОРЧОСТІ, СПОГАДАХ ТА ОЦІНКАХ

І. Шістдесятництво як явище

Баран В. Україна 1950-1960-х рр.: еволюція тоталітарної системи. - Л.: Ін-т українознав. ім. І.Крип'якевича НАН України, 1996. - 448с.

Василишин Я. Домінанта національного в боротьбі шістдесятників // Дивослово. - 2003. - № 12. - С. 16-17.

Григорчук М. Згадаймо їхні імена // Київ. - 2004. - № 4/5. - С.149.

Гримич Г. Загадка творчого бунту: Новелістика укр. шістдесятників: Літ.-критич. нарис. - К.: Укр. письм., 1993. - 248с.

Дзюба І. З криниці літ: У 3 т. Т. 1. Статті. Доповіді. Рецензії. Передмови. Дещо про добрих сусідів і духовну рідню. - К.: Вид. дім «Києво-Могилян. акад.», 2006. - 975 с.: портр.

Із змісту: [Про В.Стуса]. - С. 28, 473, 636, 649, 677, 681, 723, 741, 946.

Забужко О. Хроніки від Фортінбраса: Вибр. есеїстика 90-х. - К.: Факт, 2001. - 340с.

Зборовська Н. Стильовий портрет шістдесятництва // Сл. і Час. - 2001. - № 12. - С.26-42.

Ільницький М. Літературний Львів і шістдесятництво // Дзвін. - 2002. - №10. - С.138-148.

Інститут літератури ім.Т.Г.Шевченка НАН України, 1926-2001: Сторінки історії, 75 / Відп. ред. і упоряд. О.Мишанич. - К.: Наук. думка, 2003. - 589 с.

Коваль В. Серце моє в колючому дроті...: Есе. Спогади. Документи / Передм. Б. Олійника. - К.: КП « Ред. журн. «Дніпро», 2005. - 703 с.

Кореневич Л. Як по струні безодню.: Кілька особистих стор. до біогр. шістдесятництва. - К.: Смолоскип, 2004. - 260с.

Костюк Г. Літературно-мистецькі перехрестя (паралелі). - Вашингтон; К., 2002. - 416с.

- Лісовий В.** Українська філософська думка 60-80 років [минулого століття] // Філософ. думка. - 2007. - № 3. - С. 64-80.
- Медвідь Л.** Шістдесятництво: філософія та естетика опору // Молода нація. - К.: Смолоскип, 2000. - № 3. - С. 103-124.
- Овсієнко В.** Світло людей: Мемуари та публіцистика: У 2-х кн. - 2-е вид., доп. - Х.: Харк. правозахисна група; К.: Смолоскип, 2005. - Кн. 1. - 352 с.; Кн. 2. - 352 с.
- Опанасюк О.** Квітки України - «шістдесятники» // Опанасюк О. Трійця з передпілля Києва. - Житомир, 1999. - С. 11-16.
- Поети-шістдесятники** / Упоряд. Б. Тихолаз. - К.: АртЕк, 2001. - 78 с.
- Поле** відчаю і надії: Альм. / Упоряд. Р.Корогодський. - К.; 1994. - Чис. 1. - 394 с.
- Ромашенко Л.** Проблема історичної пам'яті в творчості шістдесятників // Сл. і Час. - 2002. - № 4. - С. 45-52.
- Світлична Н.** Над труною Василя Стуса // Неживий О. Освячені Шевченковим ім'ям. - Луганськ, 1998. - С. 81-83.
- Суд** над Василем Стусом // Розбудова держави. - 1993. - № 2. - С. 22-24.
- Тарнашинська Л.** Закон піраміди: Діалоги про л-ру та соціокульт. клімат довкола неї. - К.: «Пульсари», 2001. - 264 с. - (Сер.: «Українці у світовій цивілізації»).
- Тарнашинська Л.** Шістдесятництво: філософія покоління як «публічна свідомість» // Сучасність. - 2005. - № 4. - С. 105-117.
- У вирі** шістдесятницького руху: Погляд з відстані часу / Упоряд. В.Квітневий. - Л.: Каменярь, 2003. - 127 с.
- Хейфец М.** «В українській поезії тепер більшого нема.» // Хейфец М. Українські силуети. - Нью-Йорк, 1984. - С. 7-83.
- Шістдесятництво** як явище, його витоки й наслідки // Сл. і Час. - 1997. - №8. - С.40-55.

Шпиталь І. Духовна окраса нації: Сл. о полку шістдесятників // Дніпро. - 2005. - № 11/12. - С. 111-123.

II. Життєвий та творчий шлях поета

Баранов В. Смерть поета [В.Стуса] за два кроки до Нобелівської премії // Україна молода. - 1996. - 9 жовт.

Білоус Г. Рокований вересень. Із роздумів про життя і творчість В.Стуса // Дивослово. - 2003. - № 3. - С. 20-21.

Бондаренко А. Біографія Василя Стуса: передумови духовного вибору // Бондаренко А. Час вибору: Вивч. творчості В.Стуса в шк. - К., 2003. - С. 3-27.

Вербиченко В. Аура втраченого кохання // Вітчизна. - 2002. - № 9/10. - С. 93-108.

Вертій О. На п'єдесталі страждань: духовний портрет Василя Стуса // Сл. і Час. - 2006. - № 7. - С. 74-79.

Голобородько В. Він став моєю совістю // Вітчизна. - 1990. - № 10. - С. 161-163.

Жулинський М. Василь Стус // Жулинський М. Слово і доля. - К., 2002. - С. 606-616.

Коцюбинська М. Страсті по Вітчизні // Стус В. Дорога болю...: Поезії. - К., 1990. - С. 201-212.

Нецензурний Стус. У 2ч. / Упоряд. Б.Подгорний. - Тернопіль: Підруч. і посіб., 2002-2003.

Ч. 1. - 2002. - 336с.

Ч. 2. - 2003. - 320с.

Покальчук Ю. Повернення Василя Стуса / Пер. з англ. І.Рубан // Злочин: [Зб.] / Упоряд. П.Кардаш. - Мельбурн, 2003 - С. 213-214.

Стус Д. Василь Стус: життя як творчість. - К.: Факт, 2004- 368 с.

Стус Д. Життя і творчість Василя Стуса. - К.: МП "Фотовідеосервіс", 1992. - 88 с.

Стус Д. Последний день Василя Стуса // Акад. - 2004. - № 4. - С. 152-155.

Стус В. Листи до сина. - Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2002. - 192 с.

Шелест В. Василь Стус - людина, поет, легенда (6.01.1938 - 4.09.1985) //

Визвол. Шлях. - 1996. - № 7. - С. 885-893.

Ш. Вивчення творчості В. Стуса

Бандальєр Г. Експресивність як визначальна риса поезики В.Стуса // Вісн.

НАН України. - 2005. - № 9. - С. 44-49.

Віват Г. Лірика Василя Стуса: роль духовного виміру // Всесвіт. л-ра та

культура в навч. закладах України. - 2007. - № 2. - С. 36-38.

Дзюба І. Свіча у кам'яній пітьмі // Стус В. Палімпсест: Вибране. - К., 2003. - С.

7-32.

Іщенко Є. Віталізація смерті в поезії Василя Стуса // Сл. і Час. - 2006. - № 11. -

С. 69-76.

Коцюбинська М. Василь Стус у контексті сьогоденної культурної ситуації //

Сл. і Час. - 1998. - № 6. - С. 17-28.

Коцюбинська М. «Світ міниться - і проростає слово.» // Дніпро. - 1993. - № 4/6. -

С. 2-10.

Лозовий В. Стус Василь Семенович: (6.01.1938 р. - 4.09.1989 р.), видатний

український поет, літературознавець, політв'язень // Державні, політичні та

громадські діячі України: політичні портрети: Навч. посіб. / Ред. М.І.Панова. -

К., 2002. - Кн. 1. - С. 443-447.

Мамедова О. Інтимний світ поезій Василя Стуса: Етич. і естетич. аспекти

інтим. лірики поета // Укр. л-ра в загальноосвіт. шк. - 2007. - № 3. - С. 14-17.

Мельник Я. «В мені уже народжується Бог» // Вітчизна. - 1990. - № 10. - С. 157-

160.

Плахотнік Н. Профетичні мотиви в поезії Василя Стуса // Сл. і Час. - 2004. - №

4. - С. 62-66.

Рарицький О. Мистецтво бути собою: (Штрихи до літ. портр. В.Стуса) // Укр.

л-ра в загальноосвіт. шк. - 2001. - № 3. - С. 22-25.

Рарицький О. У колі споріднених душ // Укр. л-ра в загальноосвіт. шк. - 2000. - № 1. - С. 43-45.

Славутич Я. Єдність душ: поезія Василя Стуса // Славутич Я. Твори: В 5 т. - К., 1998. - Т. 3. - С. 441-454.

Стус В. Палімпсест: Вибране / Упоряд. Д.Стус; Передм. І.Дзюби. - К.: Факт, 2003. - 432 с.: портр.

Стус В. Твори: У 4 т., 6 кн. 3 додат. 5 і 6 (2 кн.) т. - Л.: Вид. спілка «Просвіта», 1994-1999. - На авантитулі: Від. рукоп. фондів і текстології Ін-ту л-ри ім.Т.Г. Шевченка НАН України.

Цілинко Т. Поетика творів Василя Стуса // Визвол. Шлях. - 2002. - № 1. - С. 97-102.

Яструбецька Г. Концепт «Україна» в поезотворчості Василя Стуса // Сл. і Час. - 2004. - № 10. - С. 37-43.

IV. Вшанування пам'яті поета

Про присвоєння Василю Стусу звання Героя України: Указ Президента України... 26 листоп. 2005 р. // Голос України. - 2005. - С. 2.

В.К. Франція знайомиться з творчістю В.Стуса // Всесвіт. - 2002. - № 7/8. - С. 122.

Галабурда-Чигрин М. Тлінні останки Василя Стуса, Юрія Литвина та Олекси Тихого повернено в Україну // Злочин: [Зб.] / Упоряд. П.Кардаш. - Мельбурн, 2003. - С. 215.

Іванишин М. Василь Стус у вимірах онтології та екзистенції нації. // Сл. і Час. - 2006. - № 4. - С. 87.

Кадлуцький А. Толока пам'яті Стуса // Погляд. - 2007. - 8-14 лют. - С. 1.

Лисенко Н. Про Василя Стуса по-сучасному та переосмислено // Сл. і Час. - 2007. - № 4. - С. 88-90.

Пічкур Д. Біля Стусової криниці: Статті та спогади. - Вінниця: Континент-ПРИМ, 2002. - 68 с.

Премія - Василю Стусу: [У 1982 р. поетові В.Стусу присудж. Міжнар. премію Poetri international, яка присудж. поетам всього світу, ув'язненим за свої переконання і відомим своїм доробком високої майстерності] // Сл. і Час. - 1993. - № 3.- С. 71.

Про присудження Державних премій УРСР ім.Т.Г.Шевченка в галузі літератури, журналістики і мистецтва 1991року. Постанова Ради Міністрів УРСР [У галузі літератури: Стусу В.С. (помертньо) - за зб. поезій «Дорога болю»] // Голос України. - 8 берез.; Літ. Україна. -1991. - 14 берез. - С.1.

Сверстюк Є. Василь Стус. 15 років. Міра присутності // Дивослово. - 2001. - № 1. - С. 54-57.

Сверстюк Є. Пам'ятник Василеві Стусові // Укр. мова і л-ра в шк. - 2005. - № 7. - С. 67-68.

Сегеда Ю. Відродили Стусову криницю // Вінниччина.- 2007. - 27січ. - С.1. - (Спец. вип. "Хочу все знати").

Стус Д. «Коли не я - то хто»: [Про В.Стуса] // Сучасність. - 2003. - № 9. - С. 136-155; № 10. - С. 118-129.

«Сховатися од долі - не судилось»: Стусів. читання. 65-річчю від дня народж. В.Стуса присвяч. - Вінниця, 2003. - 18с.

Травнева С. «Народе мій, до тебе я ще верну» // Панорама. - 1997. - 5 лют. - С. 2.

Шуткевич О. У смерті повернуся до життя // Вінниц. газ. - 2006. - 17 січ. - С. 1.

«Ярій, душе! Ярій, а не ридай»: Стусів. читання на Вінниччині 12-15 січ. 2004 р. - Вінниця, 2004. - 41 с.

СЦЕНАРІЙ ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКОГО ВЕЧОРА, ПРИСВЯЧЕНИЙ 70-РІЧЧЮ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ВАСИЛЯ СТУСА

(підготувала М. Ревенко)

В читальній залі представлена книжкова виставка, присвячена життю та творчості поета. З одного боку зали розташований екран, на якому будуть демонструватися слайд-кадри, уривки з кінофільму "Василь Стус. Тернова дорога". З другого - портрет поета в обрамленні Державного Прапора України, під ним напис "Василь Стус - Герой України", український рушник, хліб. Світло поступово згасає. Висвічується портрет поета. Фонограмою звучать церковні дзвони.

Дикторський текст:


Громадянину-патріоту, українському інтелігентові,
поету, літературознавцю, критику, філософу,
співтворцю сучасного українського відродження,
політв'язню, який волів умерти, аніж зганьбити
свою честь, гідність, совість на догоду режимові,
другу-товаришеві,
сину, чоловікові, батькові,
Героєві України Василеві Стусу
з нагоди 70-річчя від дня народження
присвячується!

Стиха лунає щедрівка, виходить актор зі свічкою в руках.

На фоні щедрівки

Актор:

Я прийду на Святвечір між люди,
Білим птахом до вас прилечу
В рідну хату - вже що там не буде,
А від стовпчика «дев'ять» втечу.



Не добувши п'ятнадцяти чорних,
Понад темний тунель і шмон,
Де ревуть ненаситні жорна
І мовчить беззаконний закон...
Відболілися муки-печалі,
Відпустило запеклі сліди
І земля вже всотала всі жалі,
Що мене закрутили сюди.
Але в тому рокованім краї,
Де роковані наші літа,
Чорний біль вічно серце крає
І на думу ляга чорнота.
Боже мій, з тих висот, як вата
Білим болем біліє сніг.
Я в Святвечір радий обняти Всіх,
кого обіймать не міг.
Сплили злоби вам каламутні,
Пробивається світло основ,
Встає перша, єдина сутність,
І та сутність всього любов.
Зникла тайна моєї з'яви,
Відіснився світ марноти.
Тільки чорна кирея слави,
Неприкаяно світом летить.
У Святвечір мого народу
Звідтіль, де ні сліз, ні бажань.
Вам звістую про Радість Приходу
І Відходу за вічну грань.

Ставить свічку біля портрета, виходить. На сцені ведучий.

Ведучий:

Тієї зірки не бачили, коли небосхил був захмарений і засліплений сезонними ліхтарями...

Перед тінню мученика світ смирніє. Тінь даленіє, знайомі риси розпливаються, і на місці їх згущуються образи вселенського страждання, що нас єднає на гіркій землі.

Вістка про табірну смерть Василя Стуса вразила, як грім. 5 вересня 1985 р. про неї повідомили всі радіостанції світу. До Москви пішли урядові протести. Була найчорніша година перед Чорнобилем.

Україна мовчала в клінічному анабіозі, і тільки мале коло друзів замученого поета збиралося в його київській хаті біля свічки перед розп'яттям. І сюди поверталася його душа, вибілена стражданнями, як білий птах.

Він повернувся на Україну її героєм - Героєм України.

Виконується пісня "На Україну повернусь" муз. С.Гавриша, сл. Д.Галябарди. На екрані слайди з встановлення пам'ятника поетові у м. Вінниці, відкриття "Стусової криниці" у с. Рахнівка, що на Гайсинщині.

Ведучий:

У ці січневі дні на Вінниччині традиційно проходять Стусівські читання, які з року в рік об'єднують навколо себе цвіт місцевої інтелігенції, всіх, кому не байдужі українська культура та національна ідея: політиків, митців, учителів, письменників, науковців. В ці дні в бібліотеках області проходять вечори поезії, літературно - музичні вечори, оформляються книжкові виставки та проводяться перегляди літератури.

Перші оцінки Стуса-поета були, крім української, в німецькій пресі. Перші зворушливі некрологи - в українській еміграційній і в польській підпільній пресі. То були справді братні слова співчуття, що супроводжувалися

наведенням захопливих табірних вітань Василя Стуса до нескореної Польщі, ? польським борцям за волю.

Один Бог знає, як дорого заплатив Стус за ці слова, за «Таборові зошити», перекинуті через залізну завісу. Але то був чоловік, що говорив і писав за будь-яких обставин голосно, як перед Богом, і платив за це життям.

Український народ в останнє десятиліття дав багато покутників за гріхи і слабості замореного конформізмом покоління. Серед них чимало працівників пера. Але Василь Стус був найсуворішим, найнепримиреннішим. Він творив книгу великого національного болю, разом з тим - сувору легенду свого життя. Як у всякому великому житті, - повторилися путь невизнання у фарисейському світі, суд синедріону й страдницька путь на Голгофу.

Василь Стус - людина рідкісної моральної обдарованості, голос сумління у світі розхитаних і розмитих понять честі, правди, порядності. Він зберіг свій стиль до кінця. І це було основою його трагедії. Він ніс даровану йому іскру Божу з гідністю і лицарською відвагою, не згинаючись і не обминаючи. На такій дорозі поети гинуть.

Фонограмою лунає "Прелюдія " Й. С.Баха. На екрані кадри з кінофільму "Василь Стус. Тернова дорога".

Ведучий:

Коротко - етапи його життя:

Народився в с. Рахнівці Гайсинського району на Вінниччині в селянській сім'ї - на Святвечір 1938 року. Дитинство і навчання в школі - на Донеччині. Закінчив Донецький педінститут. Військова служба - стройбат на Уралі - три роки.

Аспірантура в Київському інституті літератури ім. Тараса Шевченка і виключення з аспірантури за участь в акціях громадського протесту.

Різні чорні тимчасові роботи - сім років.

Арешт, мордовські табори суворого режиму - чотири роки.

Заслання в магаданському краї - три роки. Другий арешт за участь у правозахисній гелсінкській групі, засуджено на п'ятнадцять років - відбув п'ять...

Смерть у таборі особливого режиму на Уралі, на сорок сьомому році життя - 4 вересня 1985 року.

Похований в безіменній могилі під номером дев'ять на табірному цвинтарі.

Перевезення праху й поховання на Байковому цвинтарі в Києві - 1989 р.

Державна премія ім. Тараса Шевченка за збірку поезій "Дорога болю" - 1991р., посмертно.

Присвоєння звання Героя України - 2005 р., посмертно.

Виконується пісня "Догорає калина", муз. В.Марцинківського, сл. Д.Галябарди.

Ведучий:

Творчість Василя Стуса можна поділити на три періоди:

Дотюремний.

Тюремний.

Прощальний.

Найщасливіший був, напевне, тюремний... Бо чим був перший період?

Жодна біографія не може відтворити напівжиття в умовах великої зони брежнєвського режиму, де поетів робили кочегарами, а кочегарів призначали керувати культурою і літературою, де ідеалістів посилали у виправні табори - під пильний нагляд злочинців.

У дотюремний період Стуса не публікували (коли не рахувати кількох випадкових журнальних публікацій), не знали. А коли в Брюсселі 1970 року вийшла його книжка віршів «Зимові дерева», то її під час обшуку вилучили, а потім вона лежала на столі перед суддями, як речовий доказ злочину. До неї додали ще рукописну книгу віршів «Веселий цвинтар» та блискучий есей про змарнований талант Павла Тичини - «Сходження на Голгофу слави». І, звичайно, додали заяви протесту проти репресивної політики партії.

Це був типовий політичний вирок 1972 року. У судовому звинуваченні поета фігурують окремі вірші бойового й сатиричного характеру. Влада відчула посягання на свої прерогативи в рядках В.Стуса.

На сцені - літературна композиція "Влада не любила натяків, посмішки та диверсій фотооб'єктивом".

Читець 1:

- Досить крові, - продекламував кат, коли ще ніж, загнаний мені під ребра, стримів у спині.

І я подумав, весь скривившись од болю: що, як він заходиться ще й лікувати мене?

Читець 2:

Звіром вити, горілку пити - і не чаркою, поставцем, і добі підставляти спите вірнопідданого лице. І не рюмсати на поріддя, коли твій гайдамацький рід ріжуть линвами на обіддя кілька сот божевільних літ.

І не бештати, пане-брате, а триматися на землі! Нею б до печінок пропахнути, в ґрунт вгрузаючи по коліна. А щоб звикнути - остудити, закропити у крик, у кров, заперіщить вишневим віттям віком викрадену любов. І з ордою під дикі галаси прорешечуватись гробами, раз жене нас ненатля сказу по роках, по віках, по горбах!

Читець 3:

Балухаті мистецтвознавці! Вам незручно в цивільному одязі, вам дуже незручно, коли шиї не душить кітель, коли ноги не чують провалля діагоналевих галіфе.

Балухаті мистецтвознавці! Вам даремно іспитувати мене: я знаю всі ходячі цитати з патентованих класиків, я недвозначно вирішую головне філософське питання: спочатку була матерія, а потім...

Що потім? - ви ж не питатимете! А потім була свідомість балухатих мистецтвознавців, а потім були кітелі, діагоналеві галіфе, одне слово - матерія вічна тільки з діагоналлю.

Більш ніж Марксові я вірю в ваші чоботи хромові.

То який же я в біса
неблагонадійний?

Виконується "Реквієм", Дж. Верді.

Ведучий:

Вся творчість Василя Стуса дотюремного періоду була вивченням і осмисленням творчості Гете, Рільке, Пастернака. Переклади елегій Рільке - це було типове його заняття. Символіка поезії, світ поезії, світ естетики і філософії - був його світом. Це був світ підозрілий, бо спецслужби сприймали його як прикриття: вони не вірили, що людина справді може жити у сфері духу. Вони тоді люто стежили за тим, щоб підозрілий поет не надрукував своїх віршів і не виступив з ними перед аудиторією. Вони створювали навколо нього культурний вакуум і узаконювали тривіальність і напівправду в умовах напівсвободи. У такому світі - грім, війна, арешт - це надія на зміни... 12 січня 1972 року Василя Стуса заарештовано. Арешт - це завжди удар, але отерплого тілу удар не болить. У камері відчуваєш свободу від суєти половинчастого життя і стаєш обличчям до неба.

У тюрмі відчуваєш відносність учорашніх цінностей і справжність тих, що завжди з тобою. В камері, так само, як у безмежному морі, відчуваєш великого Бога. І навіть великі зорі на клаптику неба, розіп'ятого на ґратах.

Актор:

Оце твоє народження нове –
в онові тіла і в онові духу.

І запізнавши погляду і слуху
нового, я відчув, що хтось живе

в моєму тілі. Нишком вижидає
мене із мене. Вабить повсякчас,
щоб погляд мій засвічений обгас,
неначе свічка. Врочить і навчає,
що хай би грець, що й місця не знайду
од погляду зухвалого, що сниться
і видиться, коли мою біду
дотіпує громохка громовиця.
Це він для тебе обживав ці мури,
іще тебе не знаючи? Це він
шукає шпари у твоїй натурі,
аби солодкий близити загин?
Геть одійди, почваро, і не смій
ні кроку ближче. Згинь, гидка почваро!
Але ж – нестерпна – безневинна кара,
хоч ти сказись, хоч ти збожеволій.

Ведучий:


Але до камери приходила ясна свідомість долі - така ясна, як євангельська істина:

«Зерно не дасть плоду, поки не вмере». У маленьких камерах, що в бік Святої Софії, крізь ґрати на маленькому віконці під стелею було видно клаптик неба і вранішню зорю. Це було найрадіснішим моментом сірих світанків.

Для Василя ця зоря кинула віщий промінь, з якого на п'ятий день ув'язнення народилась поезія:

Актор:

Мені зоря сіяла нині вранці,
устроєнена в вікно. І благодать –
така ясна лягла мені на душу



сумирену, що я збагнув блаженно:
ота зоря – то тільки скалок болю,
що вічністю протягий, мов огнем.
Ота зоря – вістунка твого шляху,
хреста і долі – ніби вічна мати,
вивищена до неба (від землі
на відстань справедливості), прощає
тобі хвилину розпачу, дає
наснагу віри, що далекий всесвіт
почув твій тьмянний клич, але озвався
прихованим бажанням співчуття
та іскрою високої незгоди:
бо жити – то не є долання меж,
а навикання і само собою –
наповнення.
Лиш мати – вмiє жити,
аби світитися, немов зоря.

Ведучий:

Він уже давно шукав свого шляху, пориваючись у рідну стихію - нагору, несміло думаючи про Олімп. Але коли відчув, що його дорога веде на Голгофу, ступив твердим кроком, переступивши хвилину легкодушних вагань. Стус рано прийняв дорогу страждань - рано й остаточно він прийняв мудрість Йова. Людина суворо правдива, він не знав конформістської моралі і тієї протидуховної отрути, якою легкодухі виправдовують свій шлях повзучого егоїзму. З середньовічною цнотою він приніс життя на вівтар Батьківщини й мистецтва - безоглядно, цілком.

Релігійність у Василя Стуса не задана - вона неминуча. Він дає свій образ живої віри - живої єдності з Богом творіння. як частки української тверді.

Актор:

В мені уже народжується Бог
і напівпам'ятний, напівзабутий,
немов і не в мені, а скраю смерти,
куди живому зась – мій внук і прадід –
пережидає, заки я помру.

Я з ним удвох живу. Удвох існую,
коли нікого. І гримить біда,
мов канонада. Він опорятунок,
я ж білоусто мовлю: порятуй,
мій Господи. Опорятуй на мить,
а далі я, оговтаний, врятую
себе самого сам.. Самого – сам.

Він хоче поза мене вийти. Прагне,
рятуючи, донищити мене,
аби на протязі, на буряних вітрах
я вийшов сам із себе, наче шабля
виходить з піхов. Хоче вийти геть,
щоб згасла свічка болю. Щоби тьма
впокорення мене порятувала,
інобуттям. Іножиттям. Найменням
уже невласним: ось він, той загал,
яким керує той шалений бог,
котрий в мені воліє народитись.

(а я ще тую свічку посвічу,
аби мені не смеркло передчасно.

Просвітлої години свічка чорна –
неначе перемога крадькома).

*Виконується українська народна пісня "Дивлюсь я на небо",
сл. М. Петренка, обробка В.Заремби.*

Ведучий:

Природжений ідеаліст і поет, він так і не збагнув, чи то його минуло життя, чи він те життя обминув. Але свого життя йому вистачило для виконання призначення - піднятися до тої верховини, з якої відкривається трагічний сенс наших шукань на землі, на якій проблискує мудрість осявань, і відчуття серцем.

Читець 1:

Я так і не збагнув
і досі ще не знаю,
чи світ мене минає
чи я його минув.
Днедавнє завзялось
у снінні чарувати.
Та й знакомиті дати
мені проставив хтось!
Світ повен сподівань,
мов став, що не схлюпнеться.
І царство це – минеться
без клятв і без карань.

Читець 2:

Усе, мов сон, пробігло – й знебуло.
Хіба ж ти не довлієш, злобо, дневі?
Знов спроневіра спалює чоло,
і дивен див біжить поверхи древа.
І тінь біжить – поверхи давніх днів.
І заволока – на ошроття часу.
Поезіє, красо моя, окрасо,

я – перед себе чи до себе – жив?

Ведучий:

Краса страждання є найвищою красою. Але поезія Стуса також багата на барви і гру соків землі. На ніжність інтимних почуттів і якусь особливу ласку до всього живого. В прозорій душі поета яскравими осінніми спалахами ясніла краса світу - барвами осінніх айстр, вранішнім співом птаха, зламаною віткою вечора... розлитою голубою водою жалів...

Глибинний спів його душі затуляє нас у світ - світ по той бік видимого, як стара пісня - «Дощі століть» на «вікові бездоріжжя» і часом у відчуття того, що поза смертю. На своїх етапах Василь Стус зазірав у зону смерті - і те пізнання навчило його збоку і вже відчужено дивитись на своє життя.

«Палімпсести» - це назва книги тюремної поезії Василя Стуса.

Чим більше її читаєш, тим більше відчуваєш у ній голос пісні. Поет зняв з вічного пергаменту квапливі написи нашого метушливого часу - він докопувався до першофеноменів, що джерельно й таємничо озиваються до нас зі сторінок його книги - давно знайоме і незнайоме.

Актор:

Наснилося, з розлуки наверхлося,
з морозу склякло, з туги – аж лящить:
над Прип'яттю світання зайнялося –
і син біжить, як з горла кров біжить!
Мов равлики, спинаються намети,
а мушля в безсоромності цноти
ніяк не знайде барви для прикмети
твоїх надсад, твоєї німоти.

І шклиться неба висліпла полуда –
тверда труна живих, як живчик, барв.

Бреде зоря – сновида і приблуда –

одержаний задурно щедрий дар.

А човен побивається об здвиги
повсталих хвиль, твердих, немов стовпці.

...Підтале чорноводдя зелен-криги
займається світанням на щоці.

Ведучий:

Прощальний - третій період творчості - це сфера роздумів. Не маємо майже нічого з тих смертельних п'яти років, коли йому було заборонено писати вірші в листах. Знаємо, що багато й легко писалось в безсонні камерні ночі, уявляємо, як уранці відкривалася кормушка, і сонний прапорщик нудно кидав слова: «Ану, осужденный Стус, давайте свою писанину». Василь дивився відсутнім поглядом, наче нічого не чув, тоді клацали залізні замки й два прапорщики з черговим офіцером обшукували порожню камеру, обмацували все до нитки і забирали всі списані клаптики паперу.

Horror verbum (*Страх слова* (лат.) Сотні перекладів Василя Стуса - з Гете, Рільке, Лорки - загинули безслідно. Усі його останні творчі спалахи - може наймогутніші, канули в чорну діру Маємо тільки свідчення, яке проскочило в листі до дружини в грудні 1983 року: «Закінчую свою збірку "ПТАХ ДУШІ" - відчайдушно прозову, майже без пафосу, неримовану, прозових інтонацій, сумно-спокійну...

Стоїчну - такий її музичний ключ». У світі Стусової поезії - цілковита відчуженість від сьогоденности і водночас - туга до життя, до дії в сьогоднішньому дні.

Актор:

Даждь нам, Боже, днесь! Не треба завтра -
даждь нам днесь, мій Боже! Даждь нам днесь!

Догоряють українські ватри,
догоряє український весь

край. Моя дорога догоряє,
спрагою жолобиться душа.

Як Господь нас оком поминає,
тоді, болю, грай без кунтуша!

Виконується "Молитва", муз. М.Лисенка, сл. О.Кониського.

Ведучий:

"Душа ласкава, наче озеро", "Церква святої Ірини", "Збудився врано синій-синій птах", "Біда так тяжко пише мною", "Чотири вітри - полощуть душу", "Уже Софія відструменіла", "Як хочеться - вмерти".

Тих віршів не можна гортати - в них треба входити й повільно обживати, як обживав поет на етапах свої камери - і тоді відкривається унікальна сторінка поезії ХХ віку - віку відчуження. Образ "чорної людини" з'являвся і переслідував багатьох великих поетів. Не оминув він і Василя Стуса.

Актор:

Хтось чорний-чорний бродить довкруги,
із ніг до голови мене обзирить
і, не впізнаючи, уже й не вірить,
що все це я – угнався в береги,
як грудка болю, пам'яттю розмита,
живого срібла озеро нічне.

І зводить подив око ненасите:
адже ж він мертвого шукав мене.

Душа колотиться і стогін колобродить,
на тихий шепіт перетерся крик,
хтось чорний-чорний ніби мною водить,
я ж припроваджуватися не звик.

Мов лялечка, прозорою сльозою,
своєю тінню, власним небуттям

я відчуваю власну смерть – живою,
як і загибель – самовороттям.

Ведучий:

Василь Стус виступає високим репрезентантом нашої культури. Його ім'я символічне для кінця ХХ віку. Проти течії, за найжорстокіших обставин він проніс у річищі української традиції ідеали гуманізму й патріотизму - і полицарськи зберіг вірність цим ідеалам до кінця. Власне, на ідеалістах тримається сенс культури, її засади безкорисливості та відповідальності за духовну спадщину, за власну душу.

Єдність життя і слова - це традиційний профіль поета. В українській літературі є традиція оплачувати слово життям. По-своєму в поета-філософа Сковороди, який жив так, як писав. По-своєму в поета духовного неприйняття світу - Шевченка. По-своєму у вічного в'язня-поета Грабовського. Те саме в Лесі Українки. Усі творили без офіційного визнання, без преси. Поети у нас, як правило, або репресований, як Плужник, або змарнований, як Тичина. Довгий ряд поетів закінчує монолітна постать Василя Стуса.

Актор:

Прощаю вас, лихі кати мої,
прощаю вас,
коли вже смерти жду видимої,
коли вже час.
Ви вбивці, ви ненатлі нелюди
спередвіків,
а ми припізнені аеди,
наш злочин – спів.
Вже трумна роду стежку застуге –
за рядом ряд.
Шалій, шалій, моя зненависте,

в склепінні крад.

Вітчизно, стіл мій, любий краю мій,

прости мені,

що палить серце гнів ропавий:

душа в огні.

Ведучий:

Але за його прощенням стоїть пам'ять. Василь Стус - вольова людина: йому вдалося зреалізувати свій талант за умов, де інші гаснуть і посилаються на умови.

Василь Стус - щаслива людина: його спадщина не пропала, хоча і лежала в прірві. Знайшлося кому рятувати його творчість - збирати, опрацьовувати, видавати.

Загиблій Василь Стус зробив більше за багатьох інших, кому поталанило вернутися.

Він справді «у смерті повернувся до життя». *Відродження нації починається з гідності, з усвідомлення свого Я, з пам'яті про людей, які своєю громадською позицією відстоювали і відстоюють перед суспільством свої переконання та ідеї.*

Звучить класична музика. На її фоні до ведучого підходять всі учасники літературно-мистецького вечора.

Читець:

Іди – не помічаючи одмін.

Є тільки двері – виходи і входи,

дорога без покар і нагороди,

один сухий суворий сірий плин.

Це іспит серця вже дійшов кінця.

Лишився іспит. Серце геть зотліло.

Огнем загаслим душу обболило

в передчутті святого реченця.

Коли, не помічаючи одмін,
збагнеш цей світ як двері, двері, двері,
а вогник той, що наче зірка жеврів,
вмуровано між вигаслих вуглин.

Використана література:

Стус В. Твори: У 4 т., 6 кн. - Л.: Видав. спілка "Просвіта", 1994-1999.

Т. 1, кн. 1. - Із змісту: "Даждь нам, Боже, днесь!". - С. 91; "В мені уже народжується Бог". - С. 195.

Т. 2. - Із змісту: "Мені зоря сіяла нині вранці...". - С. 12; "Оце твоє народження нове...". - С. 13, 338 (різні варіанти); "Хтось чорний-чорний бродить довкруги...". - С. 58, 350 (різні варіанти); "Душа ласкава, наче озеро...". - С. 158, 370 (різні варіанти); "Церква святої Їрини...". - С. 173.

Т. 3, кн. 1. - Із змісту: "Чотири вітри - полощуть душу...". - С. 64; "Як хочеться - вмерти!...". - С. 70; "Наснилося, з розлуки наверхлося". - С. 77; "Збудився врано синій-синій птах...". - С. 81;

"- Досить крові, - продекламував кат...". - С. 111; "Уже Софія відструменіла...". - С. 152; "Біда так тяжко пише мною...". - С. 164.

Т. 3, кн. 2. - Із змісту: "Іди - не помічаючи одмін...". - С. 139.

Стус В. Палімпсест: Вибране. - К.: Факт, 2003. - 432 с. - Із змісту: "Звіром вити, горілку пити - і не чаркою, поставцем...". - С. 82; "Балухаті мистецтвознавці!...". - С. 87; "Я так і не збагнув...". - С. 182; "Прощаю вас, лихі кати мої...". - С. 369.

Стус В. Вечір. Зламана віть: Вибране. - К.: Дух і літера; "Задруга", 1999. - 483 с. - Із змісту: "Усе , мов сон, пробігло - й знебуло...". - С. 53.

Сверстюк Є. На святі надій: Вибране. - К.: Наша віра, 1991. - 81 с. - Із змісту: "Летюча зірка української літератури". - С. 467.